

Michał Słowikowski

Uniwersytet Łódzki, Polska

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5202-5080>

e-mail: michal.slowikowski@wsmip.uni.lodz.pl

Michał Klonowski

Uniwersytet Łódzki, Polska

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0226-6593>

e-mail: michal.klonowski@uni.lodz.pl

Petersburskie wystąpienie Kassym-Żomart Tokajewa: uwarunkowania, treść i konsekwencje z punktu widzenia relacji w trójkącie Rosja–Kazachstan–Chiny

W dniach 15–18 czerwca 2022 w Sankt-Petersburgu miało miejsce 25. Międzynarodowe Forum Ekonomiczne. Mimo niezwykle entuzjastycznych recenzji na temat jego wyników finansowych pojawiających się w rosyjskiej prasie w wymiarze politycznym forum było „cieniem samego siebie” z poprzednich lat¹. Odbywało się ono w tle rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie, bezprecedensowych sankcji nałożonych przez Zachód na Rosję, utrzymującego się zaniepokojenia co do przyszłości rosyjskiej gospodarki na skutek odpływu kapitału i deficytu technologii koniecznych do utrzymania ciągłości produkcji w większości obszarów rosyjskiej gospodarki.

Wydarzenie okrzyknięto mianem toksycznego. Do udziału w nim dystansowali się nie tylko zachodni przedsiębiorcy i politycy, ale także przedstawiciele wielu państw, które zachowały przyjazną wobec Rosji neutralność w obliczu toczzonej przez nią wojny². Międzynarodowa izolacja Rosji ujawniła się dzięki forum w całej pełni – jedy-nymi liczącymi się uczestnikami wydarzenia, w dodatku występującymi online, byli Xi Jinping i Abdel-Fattah El-Sisi. Na wizytę w Petersburgu zdecydował się natomiast

¹ *Итоги ПМЭФ-2022. Главные сделки и заявления форума*, “Коммерсантъ” 18 VI 2022, <https://www.kommersant.ru/doc/5413763>, inf. 26 VII 2022.

² *The Weakness of Putin’s Economic Show of Force*, “Bloomberg” 20 VI 2022, <https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2022-06-20/the-weakness-of-putin-s-economic-show-of-force-is-russia-s-reality>, inf. 26 VII 2022.

prezydent Kazachstanu Kassym-Żomart Tokajew, jednak to co miał do powiedzenia w jego trakcie, dla wielu komentatorów było podstawą twierdzenia, że decyzja o jego zaproszeniu była poważnym błędem.

Tokajew w swoim wystąpieniu odniósł się do trzech kluczowych z punktu widzenia toczonej przez Rosję wojny z Ukrainą kwestii: prawa narodów do samostanowienia i integralności terytorialnej państw; uznania statusu separatystycznych republik Ługańska i Doniecka; zachodnich sankcji wobec Rosji i możliwości przeciwdziałania ich skutkom³.

Reakcja społeczności analitycznej na wystąpienie Tokajewa nie była jednoznaczna, choć to, co powiedział i jeszcze ważniejsze kiedy (w obecności Putina), odbierano najczęściej jako afront pod adresem gospodarza spotkania – Władimira Putina, dowód na rosnącą samodzielność międzynarodową Kazachstanu, próbę odcięcia się od rosyjskich wpływów, dążenie do umocnienia swojej pozycji w kazachskim systemie politycznym w następstwie styczniowej rewolty społecznej, która poskutkowała faktycznym odejściem z kazachskiej polityki „ojca narodu” Nursułtana Nazarbajewa i poszukiwaniem źródeł legitymacji politycznej kosztem Rosji.

Powyższej interpretacji wydarzeń w Petersburgu towarzyszyły jednak dwie inne. Jeśli tę, o której była mowa wcześniej, można by określić mianem „kazachskiej”, to dwie kolejne zasługiwałyby odpowiednio na terminy: „rosyjska” i „chińska”.

W przypadku interpretacji „rosyjskiej” w dalszym ciągu mamy do czynienia z wysiłkami na rzecz legitymizacji reżimu władzy Tokajewa, ale przy jednoczesnej próbie zdjęcia odium, że swoją pozycję zawdzięcza on Moskwie i styczniowej interwencji wojsk Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ). Tokajew miał przyjechać do Petersburga w celu przedstawienia oficjalnego stanowiska Kazachstanu, które zostało wcześniej uzgodnione z gospodarzem spotkania – Władimirem Putinem. Dla tego ostatniego wypowiedź kazachskiego prezydenta nie była więc żadnym zaskoczeniem. Zaskoczeniem mógł być natomiast fakt, że oficjalne stanowisko Kazachstanu wobec wojny w Ukrainie doczeka się możliwości upublicznienia w samej Rosji. To natomiast pozwala przyjąć założenie, że Tokajew został przez Putina „przekupiony”, zaproszony do gry, której treść nie była znana w chwili, kiedy rozpoczynało się Forum. Jej elementy zaczęły się ujawniać w ciągu następnych tygodni.

W drugim z przypadków słowa Tokajewa stanowiły wyraźne echo i zarazem dopełnienie stanowiska Chin wobec wojny rosyjsko-ukraińskiej. Te, jak to przyjęto określać w prasie „tezy pekińskie”, wybrzmiały w Petersburgu nie tyle jako ostrzeżenie czy krytyka polityki Rosji ze strony Kazachstanu, lecz Pekinu. Xi Jinping miał jakoby wykorzystać Tokajewa, by uzmysłowić Putinowi, że ścieżka, którą podąża Rosja, jest sprzeczna z chińskimi oczekiwaniami, a Kazachstan pozostaje w bliskich relacjach z Chinami – bliższych niż z Rosją. Nie należy wykluczyć również, że Tokajew – bez nacisków ze stro-

³ *Пленарное заседание Петербургского международного экономического форума*, Администрация Президента России, 16–18 VI 2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/68669>, inf. 26 VII 2022.

ny Pekinu – „podczepił” się pod chińską narrację, szukając wpływowego patrona, który zapewni Kazachstanowi możliwość nieangażowania się po stronie Rosji w toczącej się konfrontacji Rosja–Zachód.

Centralnymi punktami interpretacji wydarzeń petersburskich były bezsprzecznie dwie kwestie:

1. Status międzynarodowy Kazachstanu, który ulegał dynamicznemu przewartościowaniu w okresie od lutego 2022 r. – rosyjska agresja na Ukrainę wymusiła na kazachskich władzach konieczność dostosowania się do nowej rzeczywistości międzynarodowej.
2. Roszczenia Tokajewa do legitymacji władzy. Nad jego aktywnością na arenie międzynarodowej unosił się duch dramatycznych wydarzeń w sferze polityki wewnętrznej i konsolidacji pełni władzy państwowej, którą zdobył w wyniku stłumienia styczniowych protestów społecznych i interwencji wojsk Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ).

Petersburskie wystąpienie Tokajewa w połączeniu z dramatycznymi wydarzeniami, które rozegrały się w relacjach pomiędzy obu państwami w ciągu następných miesięcy, sprowokowały burzliwą dyskusję dotyczącą następujących kwestii:

– co tak naprawdę kryje się za fasadą partnerskich, sojuszniczych relacji między Kazachstanem a Rosją?

– czy aktywność międzynarodowa Tokajewa stanowi wyraz gotowości do zmiany podejścia do Rosji i równoważenia jej wpływów ściślejszą niż dotychczas współpracą z Chinami?

– czy zbliżenie Kazachstanu z Chinami – jeśli przyjąć, że ma ono miejsce – oznacza pogorszenie się jego relacji z Rosją?

– czy kryzys w relacjach kazachsko-rosyjskich przełoży się na wzrost konfrontacji między Rosją a Chinami w regionie Azji Centralnej? W szerszej, teoretycznej perspektywie artykuł odwołuje się do koncepcji *omni-enmeshing* (wszechwplatania) autorstwa Evelyn Goh. Odnosiła się ona do „procesu angażowania państwa w celu pogłębionego jego udziału w międzynarodowej lub regionalnej wspólnotcie, wplatania go weń, za pośrednictwem sieci krępujących zależności i relacji, z myślą o docelowym zintegrowaniu go z nią. W trakcie tego procesu percepcja interesów i tożsamość wplatanego w regionalną wspólnotę państwa ulega zmianie, tak że zaczyna się ono troszczyć o jego spójność i stabilność”⁴.

Rachel Vanderhill, Sandra F. Joireman i Roza Tulepbajewa przyjęły, że pasuje ona rzeczywistości politycznej w regionie Azji Centralnej – Kazachstan był natomiast kluczowym i zarazem skutecznym jej egzekutorem⁵. Koncepcja ta w regionie Azji Połu-

⁴ E. Goh, *Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analyzing Regional Security Strategies*, „International Security” 2007/2008, Vol. 32, No. 3, Winter, s. 121.

⁵ R. Vanderhill, S. F. Joireman, R. Tulepbayeva, *Between the bear and the dragon: multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary powers*, „International Affairs” 2020, Vol. 96, Issue 4, July, s. 979.

dniowo-Wschodniej w okresie po zakończeniu zimnej wojny i wobec rosnącej roli Chin przewidywała konieczność realizacji złożonej strategii, która oddaliłaby groźbę instytucjonalizacji niestabilnego, wielobiegunowego porządku międzynarodowego i konieczności wybierania którejś ze stron – Stanów Zjednoczonych Ameryki lub Chin. Obejmowała ona zaangażowanie w strukturę bezpieczeństwa regionalnego maksymalnej liczby mocarstw, za pośrednictwem ich udziału w organizacjach regionalnych i porozumień dwustronnych z poszczególnymi mocarstwami, także regionalnymi, jak: Japonia, Korea Południowa, Indie. Cel, który przyświecał budowie pogłębionych relacji gospodarczych i politycznych wspomnianych mocarstw z Azją Południowo-Wschodnią jako całością i utrzymywania silnych stosunków politycznych i w sferze obronności z indywidualnymi państwami, polegał na wywołaniu u nich poczucia współodpowiedzialności za losy regionu, pozytywnego zaangażowania i troski o jego stabilność i bezpieczeństwo, które zaczynają wkrótce uznawać za leżące w ich własnym interesie⁶.

W realiach polityki międzynarodowej Azji Centralnej Kazachstan realizował politykę znaną w powszechnym obiegu jako wielowektorowość. W literaturze przedmiotu stanowiła ona fragment szerszej koncepcji – wszechwplatania. Kazachstan pod rządami Nursułtana Nazarbajewa „podejmował nieustające wysiłki na rzecz stworzenia sieci politycznych i gospodarczych powiązań z wielkimi mocarstwami aktywnymi w regionie”⁷. „Kazachstan nie realizował polityki bezpośredniego równoważenia wpływów (*balancing*) czy też podczepiania się (*bandwagoning*), które ograniczałyby jego działania i wprowadzały na ścieżkę klientelizmu, zamiast tego starał się w sposób spójny i wielopłaszczyznowy budować więzi z wszystkimi wielkimi mocarstwami”⁸. Polityka ta zakładała coś więcej niż tylko „zabezpieczanie swoich aktywów” i unikanie sojuszy. Kazachstan wplatał wielkie mocarstwa w złożone powiązania na poziomie regionalnym mającym charakter gier o pozytywnej sumie, za pośrednictwem instytucji regionalnych i podejścia multilateralnego do pojawiających się zagrożeń.

Kazachstan nie budował relacji klientelistycznych z żadnym z wielkich mocarstw obecnych w Azji Centralnej. Wykorzystywał swoje zasoby naturalne w celu realizacji złożonej polityki równoważenia, która odwoływała się do lukratywnych porozumień gospodarczych (w tym przypadku dotyczących inwestycji w sektor eksploatacji złóż ropy i gazu), które zwiększały liczbę wielkich mocarstw zainteresowanych stabilnością i bezpieczeństwem regionu⁹. Kazachstan wykorzystywał rywalizację wielkich mocarstw w odniesieniu do jego zasobów naturalnych na swoją korzyść i skutecznie unikał uzależnienia od któregoś z dostępnych rynków zbytu: rosyjskiego, chińskiego, europejskiego.

Kazachstan utrzymywał silne, pozytywne i dynamicznie rozwijające się stosunki wojskowe i gospodarcze z Rosją, jednocześnie zaangażował się we współpracę z Chi-

⁶ E. Goh, *op. cit.*, s. 122.

⁷ R. Vanderhill, S. F. Joireman, R. Tulepbayeva, *op. cit.*, s. 979.

⁸ *Ibidem*, s. 979

⁹ *Ibidem*, s. 990.

nami w ramach Inicjatywy Pasa i Szlaku. Z państwami Zachodu łączyły je także silne związki w sektorze energetycznym, ale także udział w natowskim programie Partnerstwo dla Pokoju, czy regularnych, wspólnych manewrach wojskowych z wojskami NATO „Orzeł Stepowy”. Towarzyszyły temu promocja organizacji regionalnych w rodzaju Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym i Szanghajskiej organizacji Współpracy, które dawały odpowiednio Rosji i Chinom poczucie udziału w sprawach regionu, przy jednoczesnym powstrzymaniu wpływów Stanów Zjednoczonych/NATO.

Vanderhill, Joireman i Tulepbajewa przyjmowali, że kazachska polityka wszechwplatania i jej węższa manifestacja – wielowektorowość – mogła być przykładem efektywnej strategii państw średniego wielkości, starających się zachować autonomię decyzyjną w regionach uwikłanych w rywalizację wielkich mocarstw.

Z perspektywy roku 2022, a w szczególności wojny rosyjsko-ukraińskiej i wydarzeń, które miały miejsce w relacjach pomiędzy Rosją a Kazachstanem latem tego roku, można podać w wątpliwość trafność tych ustaleń i jednocześnie wskazać przyczyny, dla których strategia wielowplatania nie uchroniła Kazachstanu przed najpoważniejszą od roku 1991 konfrontacją z Rosją, która nieprzypadkowo była uznawana – w przeciwieństwie do Chin – za najpoważniejsze (egzystencjalne) źródło zagrożenia kazachskiej suwerenności¹⁰.

„Terytorium Kazachstanu – to wielki podarunek ze strony Rosji i Związku Radzieckiego”

W czasie dyskusji panelowej podczas petersburskiego forum, z bezpośrednim udziałem Putina, reagując na sugestię tego ostatniego, jakoby istnienie Ługańskiej i Donieckiej Republiki Ludowej było zgodne z prawem międzynarodowym, Tokajew powiedział otwarcie, że tak jak Kazachstan nie uznaje niepodległości Tajwanu, Kosowa, Abchazji i Osetii Południowej, tak nie uznaje również Ługańska i Doniecka, które są terytoriami *quasi*-państwowymi. Afirmowanie idei prawa narodów do samostanowienia doprowadziłoby bowiem do chaosu w systemie stosunków międzynarodowych i utraty jakiegokolwiek nad nim kontroli, liczba państw w obecnych 193 wzrosłaby bowiem do 500–600¹¹.

Nie pominięto również kwestii stosunku Kazachstanu do wojny z Ukrainą. Tokajew dość dwuznacznie zauważył, że w tej kwestii panuje w kazachskim społeczeństwie pluralizm poglądów, jako że nosi ono cechy „otwartego, dojrzałego, społeczeństwa obywatelskiego”¹². Czego nie można powiedzieć o rosyjskim – większość Rosjan popiera bowiem wojnę lub co najmniej stara się znaleźć uzasadnienie dla jej wybuchu i kontynuacji¹³.

¹⁰ R. Vanderhill, S. F. Joireman, R. Tulepbayeva, *op. cit.*, s. 980.

¹¹ *Пленарное заседание...*, *op. cit.*

¹² *Ibidem.*

¹³ С. Ерпылева, В. Птицына, „Возможно, он дед, который не выпил таблетки”. Шесть аргументов оправдания войны в рассуждениях россиян, „Re: Russia” 15 VII 2022, <https://re-russia.org/163983d782844ca5be2a3022f3e6722b>, inf. 26 VII 2022.

Tokajew zdecydowanie odrzucił insynuacje ze strony moderującej dyskusję Margarity Simonian, redaktor naczelnej „Russia Today”, że Kazachstan i on sam osobiście jest poddawany presji zewnętrznej, by dołączyć do polityki zachodnich sankcji wobec Rosji: „Sankcje obowiązują i musimy jej brać pod uwagę w naszej strategii współpracy handlowo-gospodarczej”¹⁴.

W samej Rosji wystąpienie kazachskiego prezydenta przyjęto z niedowierzaniem i oburzeniem. Część przedstawicieli rosyjskiej elity władzy posunęła się do sugestii, że postawa Tokajewa wymaga radykalnych działań wobec Kazachstanu. Niezależnie od faktu, że dla nikogo w Rosji pozycja Kazachstanu wobec wojny nie powinna być niespodzianką, okoliczność tę wykorzystano do ataków na Tokajewa i Kazachstan.

Istotą problemu, jak zauważył Konstantin Zatulín odpowiadający w Dumie Państwowej za współpracę z rodakami poza granicami Rosji, nie było to co powiedział Tokajew, ale kiedy. „To, że Kazachstan nie uznawał i nie uznaje [obu samozwańczych republik za państwa – przyp. M.S., M.K.], było oczywiste i bez deklaracji Tokajewa. Ale to, że Tokajew wspominał o tym w obecności Putina – znaczy się szczerze, otwarcie, publicznie, to było niestosowne. Wyglądało to jak wyzwanie rzucone znajdującemu się obok prezydentowi”¹⁵.

Zatulín znany ze swego krytycznego stosunku do partnerów Rosji na obszarze poradzieckim, którym zarzucał niewdzięczność i brak szacunku wobec Rosji, a także prowokowanie i eksploatację lokalnych konfliktów w celu destabilizacji sytuacji politycznej w regionie, z korzyścią dla interesów Rosji, posunął się do gróźb pod adresem Kazachstanu¹⁶. „Nasi sojusznicy w Kazachstanie doskonale wiedzą, że istnieje cały szereg obwodów, osad, w których absolutną większość stanowią Rosjanie, a które mają słaby związek z tym, co określa się mianem Kazachstanu. Mówimy o tym głośno i wyraźnie, w tym także w stosunku do Ukrainy, jeśli między nami panuje przyjaźń, współpraca i partnerstwo, to żadne kwestie terytorialne nie są podnoszone. A jeśli tego nie ma, to wszystko jest możliwe. Tak jak w przypadku Ukrainy”¹⁷.

Kazachstan stał się obiektem ataków medialnych, które były wyprowadzane zarówno ze strony narodowo-prawicowej, jak i środowiska prokremlowskiego, ale nie wolnego nekolonialnego podejścia do narodów współtworzących Związek Radziecki. Prokremlowski kanał na Telegramie Niezygar, jeden z najpopularniejszych w Rosji, opublikował krytyczną wypowiedź Jarosława Ignatowskiego (jednego wielu politycznych komentatorów) na temat polityki Kazachstanu i nie byłoby w tym nic zaskakującego, gdyby krytyce tej nie towarzyszyły znane z frontu ukraińskiego motywy rosyjskiej

¹⁴ *Пленарное заседание... , op. cit.*

¹⁵ *В Госдуме подвергли критике Токаева после его слов о непризнании ДНР и ЛНР*, „Независимая Газета” 18 VI 2022.

¹⁶ *Токаев раздора. Как на заявление лидера «дружественного Казахстана» отреагировали российские чиновники*, „The Insider”, 19 VI 2022, <https://theins.ru/news/252374>, inf. 26 VII 2022.

¹⁷ *В Госдуме пригрозили Казахстану мерами «как с Украиной» после слов Токаева о непризнании ДНР и ЛНР*, „Говорит Москва”, 18 VI 2022, https://govoritmoskva.ru/news/321290/?fbclid=IwAR3y-uFKMPBYHha37e3l8sidLdw17vNCUXHJtSquL4q7bdKSFTE3_UXD64, inf. 26 VII 2022

kampanii dezinformacyjnej: obecność amerykańskich laboratoriów biologicznych, wzrost znaczenia nacjonalistów w kazachskim rządzie, urządzających festiwale nacjonalistyczne i zabraniający posługiwanie się językiem rosyjskim, narastanie kryzysu społeczno-gospodarczego w Kazachstanie: bezrobocie, rozwarstwienie społeczne, brak perspektyw dla młodzieży, postępujące zbliżenie ze Stanami Zjednoczonymi, oznaczające konieczność zdecydowanej obrony południowej granicy Rosji. Pozwoliło to na sformułowanie prognozy, że w perspektywie średnioterminowej w Kazachstanie powstanie się scenariusz wydarzeń ukraińskich z roku 2014¹⁸.

Powróciły demony rosyjskiej irredenty w Północnym Kazachstanie, wspomnienie dwuznacznych aluzji Putina na temat braku tradycji państwowych Kazachstanu z roku 2014, złowrogo współgrające z długą tradycją kwestionowania ukraińskiej państwowości przez reprezentantów rosyjskiej elity władzy, które zakończyły się rosyjsko-ukraińską wojną¹⁹.

Perspektywy powodzenia rosyjskiego irredentyzmu i powstanie kazachskiej Noworosji było oceniane w literaturze przedmiotu jako skrajnie małe²⁰. Część autorów nie wykluczała jednak, że w przyszłości, w (nie-)sprzyjających warunkach (np. tranzycji władzy po śmierci Nursułtana Nazarbajewa, wzroście znaczenia nacjonalistów w systemie politycznym Kazachstanu, destabilizacji sytuacji społeczno-gospodarczej) Kreml może sprowokować ciąg wydarzeń, który doprowadzi do aneksji terenów północnego Kazachstanu. Mimo oczywistych dla Rosji zysków w sferze zasobów naturalnych, w szerszej perspektywie byłby to jednak błąd: pogorszyłby się wizerunek Rosji i umocnił jej percepcję jako państwa neokolonialnego.

W okresie lat 2014–2015, kiedy dokonywała się aneksja Krymu, „Moskwa dysponowała dostatecznym zbiorem narzędzi politycznego i ekonomicznego *softpower*”, jak argumentował Alexander Diener, by „wymuszać na Astanie polityczne ustępstwa, kiedy tylko uzna to za stosowne”²¹. Do tego samego argumentu odwoływała się swego czasu m.in. Marlene Laruelle, odrzucając zasadność dokonywania porównań między rosyjską polityką wobec Ukrainy i Kazachstanu. Rosja stymuluje nastroje separatystyczne: „Za pośrednictwem Rosjan lub pro-rosyjskich mniejszości w tych państwach »bliskiej zagranicy«, w których nie może już dłużej wpływać na proces decyzyjny z korzyścią dla

¹⁸ *Мнение экспертов. Член правления РАПК, глава аналитического центра «Политген» Ярослав Игнатовский – об изменении вектора казахстанской политики*, Niezygar, “Telegram” 23 VI 2022, https://t.me/russica2/46891?fbclid=IwAR2e1_mt-FMShLXLfRahLO4vJgc3qDAs_le4KQPAiVYIfjWS6udgMq_6eWU, inf. 26 VII 2022.

¹⁹ *Vladimir Putin at the Seliger 2014 National Youth Forum*, “Kremlin.ru” 29 VIII 2014, <http://eng.kremlin.ru/news/22864>, inf. 26 VII 2022; *Text of Putin’s speech at NATO Summit (Bucharest, April 2, 2008)*, <https://www.unian.info/world/111033-text-of-putin-s-speech-at-nato-summit-bucharest-april-2-2008.html>, inf. 26 VII 2022.

²⁰ M. Laurelle, *Why No Kazakh Novorossiya? Kazakhstan’s Russian Minority in a Post-Crimea World*, “Problems of Post-Communism” 2018, vol. 65, no. 1; A.C. Diener, *Assessing potential Russian irredentism and separatism in Kazakhstan’s northern oblasts*, “Eurasian Geography and Economics” 2015, Vol. 56, Issue 5.

²¹ A.C. Diener, *op. cit.*, s. 484.

siebie. Kazachstan nie był przykładem takiego państwa – Moskwa utrzymywała tam potężną, choć delikatną sieć wpływów w świecie wojska, polityki, struktur siłowych, intelektualistów²².

Temat rosyjskiego rewanżyzmu wobec Kazachstanu nie przestał być jednak obecny w neokolonialnej narracji rosyjskich środowisk politycznych. Odejście ze stanowiska Nazarbajewa zgodnie z przewidywaniami takich badaczy relacji kazachsko-rosyjskich, jak Laurell czy Diener, zbiegło się ze wzrostem liczby neokolonialnych „pretensji” w stosunku do Kazachstanu ze strony przedstawicieli rosyjskiej elity władzy, kwestionujących np. przynależność północnych regionów do Kazachstanu. Co więcej, jak podkreślano w rosyjskich mediach opozycyjnego nurtu, „na otwarte kwestionowanie integralności terytorialnej Kazachstanu wcześniej pozwalał sobie tylko Eduard Limonow”²³.

Jeszcze przed wybuchem wojny, bo w grudniu 2020 roku, kiedy nie było żadnych podstaw do niezadowolenia z postawy sojusznika, ze strony członków kremlowskiej Jednej Rosji, stanowiącej część szeroko rozumianej „partii władzy” w Rosji (Wiaczesława Nikonowa i Jewgienija Fiodorowa) padały słowa kwestionujące integralność terytorialną Kazachstanu, jej państwowość²⁴. Istota tych komentarzy sprowadzała się do tezy, że: „Terytorium Kazachstanu – to wielki podarunek ze strony Rosji i Związku Radzieckiego”²⁵.

Tradycyjna lojalność geopolityczna Kazachstanu wobec Rosji, „rozsądna” polityka wielowektorowości, włączania w sprawy regionu kluczowych aktorów systemu stosunków międzynarodowych, udział w projektach integracyjnych inspirowanych przez Rosję nie uległy zmianie. Mniejszość rosyjska zachowywała się pasywnie w obliczu protestów społecznych mających miejsce w Kazachstanie, nabierającego tempa rozwoju społeczeństwa obywatelskiego i społecznego niezadowolenia wobec rządów Nazarbajewa. Rosjanie byli grupą społeczną wspierającą stabilność reżimu politycznego²⁶. To nie Kazachstan się zmienił, ale Rosja zintensyfikowała swoje działania na arenie międzynarodowej pozostając w nurcie rewizjonizmu. Kazachstan zaś został zmuszony dostosować się do nowej rzeczywistości międzynarodowej, którą swoimi działaniami sprowokował Kreml.

²² M. Laurelle, *op. cit.*, s. 75

²³ В. Половинко, Десоветизация. Из-за войны в Украине Москва теряет поддержку Казахстана, „The Insider” 15 IV 2022, <https://theins.ru/politika/250196>, inf. 26 VII 2022.

²⁴ Хотитеу ходить, товарищ Назарбаев, Токаев, берите чемоданчики, отдавайте территорию, город Верный – Алма-Ата и уходите – депутат РФ, „Qaz Week” 14 XII 2020, <https://qazweek.kz/ru/>, inf. 26 VII 2022; Б. Серикова, Депутат госдумы: Россия должна по требовать от Казахстана а отдать территорию, „Казахское телеграфное агентство” 14 XII 2020, <https://kaztag.kz/ru/news/deputat-gosdumy-rossiya-dolzha-potrebovat-ot-kazakhstan-otdat-territoriyu>, inf. 26 VII 2022.

²⁵ „Территория это подарок от – этоподарокот России”, „You Tube” 12 XII 2020, <https://www.youtube.com/watch?v=RFYuIIPDFLc>, inf. 26 VII 2022.

²⁶ D. T. Kudaibergenova, M. Laruelle, *Making sense of the January 2022 protests in Kazakhstan: failing legitimacy, culture of protests, and elite readjustments*, „Post-Soviet Affairs” 2022, <https://doi.org/10.1080/1060586X.2022.2077060>, s. 13, inf. 26 VII 2022.

Napięcia między Rosją i Kazachstanem istniały i w dużej mierze miały one związek z historią, a dokładniej rzecz biorąc kolonialną aktywnością Rosji w regionie Azji Centralnej. W Rosji nie był to temat tabu, także dla najbardziej wpływowych przedstawicieli Kremla. W wywiadzie udzielonym „Niezawisimoj Gazietie” w lutym 2022 roku rosyjski ambasador w Kazachstanie Aleksji Borodawkin odniósł się do problemów w relacjach z sąsiadem: „To nie znaczy, że między Rosją i Kazachstanem nie było różnic, a nasza współpraca przebiegała w pełni harmonijnie. Jeśli w Rosji rozpad Związku Radzieckiego postrzeżę się jako tragedię, to w Kazachstanie akcentuje się fakt, że 30 lat temu uzyskał on niepodległość”²⁷. Innym wrażliwym historycznie momentem, kładącym się cieniem na relacjach dwustronnych, miała być rola Złotej Ordy z punktu widzenia procesów państwowotwórczych Rosji i Kazachstanu. To co dla Kazachów było powodem do dumy, jako że wywodzą oni od niej swą historię, dla Rosjan Złota Orda jest symbolem tatarsko-mongolskiego jarzma trwającego 300 lat. Nie byłoby problemu, zdaniem Borodawkina, gdyby „historię pozostawić historykom, a nie wykorzystywać ją do bieżących celów politycznych i siania niezgody między obu narodami”²⁸.

Między młotem a kowadłem...

Kazachstan od lat realizujący strategię wielowplatania, w ramach której zacieśniał współpracę polityczno-wojskową z Rosją, uczestnicząc w inspirowanych przez nią projektach gospodarczej (re-)integracji przestrzeni poradzieckiej, otwierał się na inwestycje gospodarcze z Zachodu (głównie w sferze wydobycia surowców energetycznych, stanowiących kluczowe źródło dochodów budżetowych Kazachstanu) i w końcu systematycznie pogłębiał swoje związki z Chinami, stając się wysuniętą placówką Inicjatywa Pasa i Szlaku, znalazł się w lutym 2022 między młotem i kowadłem. Wybuch wojny zmusił Kazachstan do zmodyfikowania swojego stosunku do Rosji i przewartościowania polityki wielowektorowości.

Z jednej strony Kazachstan kierował się zobowiązaniami sojuszniczymi wobec Rosji, czego dał wyraz podczas głosowań na forum ONZ, kiedy wstrzymał się od poparcia rezolucji potępiającej rosyjską agresję na Ukrainę, wzywającą do wycofania się z jej terytorium i decyzji odnośnie do statusu donieckich i ługańskich obwodów Ukrainy, a także głosując przeciw usunięciu Rosji z Rady ONZ ds. praw człowieka²⁹. Tokajew

²⁷ Ю. Паниев, *Националисты и русофобы у Токаева не приживутся. Посол России в Казахстане Алексей Бородавкин уверен, что январский кризис станет для республики катализатором реформ*, „Независимая Газета”, 07 II 2022.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Казахстан воздержался при голосовании в ООН по резолюции с осуждением агрессии России*, „Радио Азаттык” 02 III 2022, <https://rus.azattyq.org/a/31732761.html>, inf. 26 VII 2022; Е. Алимова, *Токаев между молотом и наковальной. Война России в Украине как испытание для Казахстана*, „Радио Азаттык” 12 III 2022, <https://rus.azattyq.org/a/press-review-ukraine-kazakhstan-relationship-with-russia/31749419.html>, inf 26 VII 2022; *Членство России в Совете ООН по правам человека приостановлено. Казахстан голосовал против*, „Радио Азаттык”, 07 IV 2022, <https://rus.azattyq.org/a/31791607.html>, inf. 26 VII 2022.

dwukrotnie odwiedził również Rosję – w maju 2022 podczas szczytu OUBZ i w czerwcu 2022 uczestnicząc w feralnym petersburskim forum.

Jednocześnie zarówno on sam, jak i przedstawiciele kazachskiego rządu od samego początku wojny w Ukrainie składali publiczne deklaracje, z których wynikało, że Kazachstan respektuje integralność terytorialną Ukrainy, zamierza przestrzegać polityki sankcji Zachodu wobec Rosji. Kazachstan ustami swych przedstawicieli od początku wojny próbował więc zadowolić obydwie strony: Rosję i Zachód.

Wpływowi przedstawiciele kazachskiego rządu zajmowali stanowisko krytyczne wobec rosyjskiej napaści na Ukrainę – choć przekaz ten był skierowany głównie do społeczności międzynarodowej. W kwietniu na łamach „National Interest” Tokajew wprost użył słowa „wojna” w odniesieniu do konfliktu między Rosją i Ukrainą, a także zadeklarował „poszanowanie integralności terytorialnej Ukrainy”, który to fakt „podziela absolutna większość świata”³⁰. 28 marca 2022 podczas wizyty w Brukseli zastępca szefa administracji prezydenta Kazachstanu Timur Sulejmanow w wywiadzie dla „Euractiv” powiedział, że celem jego wizyty jest zapewnienie europejskich partnerów, że „Kazachstan nie stanie się narzędziem omijania sankcji nakładanych na Rosję przez Stany Zjednoczone i Unię Europejską. Będziemy przestrzegać sankcji”³¹.

W cytowanym wywiadzie Sulejmanow jasno wyłożył istotę niezręcznego położenia, w jakim znalazł się Kazachstan w lutym 2022. Z jednej strony Kazachstan jest członkiem wspólnoty międzynarodowej, ale także razem z Rosją i Białorusią współtworzy Eurazjatycką Unię Gospodarczą i obawia się, że sankcje zostaną nałożone również na Kazachstan. Z drugiej zaś Unia Europejska jest głównym partnerem handlowym i kluczowym inwestorem, ale w dalszym ciągu Kazachstan będzie handlował z Rosją i rozwijał współpracę inwestycyjną – nie ma innego wyjścia dla kazachskiej gospodarki. Sulejmanow obiecał jednak, że: „Dołożymy wszelkich starań by kontrolować towary objęte sankcjami [...]. Będziemy kontrolować w Kazachstanie inwestycje płynące od osób i podmiotów objętych sankcjami”³². Ponadto szef administracji Tokajewa stwierdził, że wojna spowodowała, iż sojusznicze zobowiązania wobec Rosji wynikające z członkostwa w EAWG i OUBZ nie mają zastosowania. „To zrozumiałe, że Rosja chce nas po swojej stronie. Ale Kazachstan szanuje integralność terytorialną Ukrainy. Nie uznaliśmy i nie uznamy sytuacji Krymu ani sytuacji Donbasu, dlatego że Narody Zjednoczone ich nie uznają. Uszanujemy tylko decyzje podjęte na forum Narodów Zjednoczonych”³³.

³⁰ K.-J. Tokayev, *Turbulence Across Eurasia Will Not Slow Kazakhstan's Progress*, „National Interest” 4 IV 2022.

³¹ G. Gotev, *Kazakh official: We will not risk being placed in the same basket as Russia*, „Euractiv” 29 III 2022, <https://www.euractiv.com/section/central-asia/interview/kazakh-official-we-will-not-risk-being-placed-in-the-same-basket-as-russia/>, inf. 26 VII 2022.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

Długi cień „krwawego stycznia”

Rosyjska wojna z Ukrainą nie była popularna wśród Kazachów – popularna była natomiast teza, że „Ukraina walczy za nas wszystkich”. Poczucie to skutecznie „podgrzewali” rosyjscy politycy i propagandyści. Niemniej jednak poza antywojennymi mitingami 6 marca w Ałmaty (największego miasta Kazachstanu) pod różnymi pretekstami władze Nur-Sułtan odmawiały zgody na jego przeprowadzenie³⁴. Jednocześnie władze kazachskie nie przeszkadzały w zbiórkach pomocy humanitarnej na rzecz ofiar wojny wśród ludności³⁵.

Symboliczna była natomiast inna decyzja władz Kazachstanu, która nie pozostała niezauważona i bez reakcji w Moskwie – brak zgody na zorganizowanie w 2022 parady z okazji Dnia Zwycięstwa. Oficjalnym powodem były kwestie finansowe, ale nieoficjalnie mówiono, że brak uroczystości wojskowych był związany z wydarzeniami w Ukrainie, toczącą się tam wojna nie tworzyła sprzyjającego klimatu dla tego typu przedsięwzięć³⁶. I prawdopodobnie „sprawa rozeszłaby się po kościach”, będąc epizodem w kazachsko-rosyjskich relacjach dwustronnych, który przejdzie z czasem w zapomnienie (parad nie organizowano w Kazachstanie od chwili wybuchu pandemii COVID-19), gdyby nie wojna w Ukrainie i wcześniejsza interwencja sił OUBZ w Kazachstanie, która miała jakoby uratować Kazachstan przed widmem „kolorowej rewolucji” inspirowanej z zewnątrz.

„Udzielając pomocy” Kazachstanowi, Rosja liczyła na wdzięczność. Nadzieje pokładane w Tokajewie pośrednio scharakteryzował ambasador Rosji w Kazachstanie Aleksij Borodawkin w cytowanym wywiadzie dla „Niezawisimoj Gazety”³⁷. Przede wszystkim liczone w Rosji, że Tokajew podtrzyma swą dotychczasową politykę utrzymania dystansu w stosunkach ze Stanami Zjednoczonymi i NATO, zarówno jeśli chodzi o użyczenie przestrzeni powietrznej siłom zbrojnym paktu, jak i zawieszenia praktyki manewrów wojskowych Kazachstan – NATO „Orzeł Stepowy”, czy w końcu rozmieszczania amerykańskich baz na swoim terytorium. Rosja liczyła również, że Tokajew wycofa się ze swej koncepcji świata wolnego od broni jądrowej, którą zadekla-

³⁴ Акимат Нур-Султана после четырех отказов согласовал митинг в поддержку Украины, „Радио Азаттық” 11 VI 2022, <https://rus.azattyq.org/a/31893385.html>, inf. 26 VII 2022; С. Тойкен, Трудности маневрирования. Казахстан «уважает» целостность Украины, но не приветствует акции в ее поддержку, „Радио Азаттық” 08 IV 2022, <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-antiwar-protest-amid-ukraine-russia-conflict/31792229.html>, inf. 26 VII 2022.

³⁵ П. Троценко, „Мы не хотим, чтобы Казахстан стал следующим”. Как в стране поддерживают Украину и выступают против войны, „Радио Азаттық” 04 III 2022, <https://rus.azattyq.org/a/kazakhstan-almaty-aid-to-ukraine-reportage/31735413.html>, inf. 26 VII 2022.

³⁶ А. Александрова, Почему Россию так возмутило решение ие Казахстанане проводить парад Победы – эксперт, „Caravan.kz” 29 IV 2022, https://www.caravan.kz/news/pochemu-rossiyu-tak-vozmutilo-reshenie-kazakhstana-ne-provodit-parad-pobedy-ehkspert-839529/?fbclid=IwAR2BldToKtnPhc-IdXgqaKXkeO8Vu1GIge_Ho60bdYukSbhdze-cPpZOts, inf. 26 VII 2022.

³⁷ Ю. Паниев, *op. cit.*

rował jeszcze w roku 2019³⁸. *Last but not least* rosyjski ambasador wyraził nadzieję, że „prymitywny kazachski nacjonalizm w formie językowych patroli” zostanie powstrzymany przez kazachskie władze, „ludzie, którzy propagują skrajne nacjonalistyczne i rusofobiczne poglądy nie znajdują dla siebie miejsca w rządzie, który właśnie tworzy Tokajew”, język rosyjski utrzyma swój status, mimo presji ze strony *kandasów*³⁹.

„Niewdzięczność” Tokajewa zaczęła być publicznie komentowana w Rosji z chwilą, kiedy stało się jasne, że Kazachstan nie okazał entuzjazmu z powodu uznania przez Rosję niepodległości dwóch separatystycznych republik: ługańskiej i donieckiej i „dokonał zamachu” na celebrowany w Rosji z największym pietyzmem Dzień Zwycięstwa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej.

Słowa krytyki wypłynęły z ust Margarity Simonian, która zadała retoryczne pytanie, komentując decyzję Rady Bezpieczeństwa Kazachstanu w sprawie obu „republik”: „No i po co my ich ratowaliśmy, ja się pytam?”⁴⁰. Żonie wtórował mąż – Tigran Keosajan, który popisał się gniewną reakcją na decyzję władz kazachskich o nieorganizowaniu parady wojskowej z okazji Dnia Zwycięstwa, sugerując, w wulgarnej i jawnie prowokacyjnej manierze, że jeśli Kazachstan nie zmieni swojej postawy wobec Rosji (a decyzja w sprawie parady miała mieć jego zdaniem antyrosyjski wydźwięk), to powtórzy los Ukrainy. „Toczy się wojna i ci którzy wysyłają sprzeczne sygnały, nie są w stanie zająć stanowiska należy traktować jak wrogów”⁴¹. Kazachstan odebrał te słowa jako „odzwierciedlające poglądy określonej części rosyjskiego społeczeństwa i politycznego establishmentu”⁴². W konsekwencji Keosajan uznany został za osobę niepożądaną w Kazachstanie⁴³.

Sama Simonian miała wkrótce poprowadzić debatę na petersburskim forum z udziałem Tokajewa, w trakcie którego ekscesy jej męża również zostały zauważone i poddane przez Tokajewa krytyce – uczestnicy w dyskusji dali do zrozumienia, że wiedzą, o kogo chodzi. Tuż przed petersburskim forum Tokajew udzielił wywiadu, w którym odniósł się do kwestii, która „ciągnęła się” za relacjami pomiędzy Putinem a Tokajewem od stycznia 2022 – wdzięczności za pomoc w uspokojeniu rewolty społeczno-politycznej w Kazachstanie, znanej również jako „krwawy styczeń”. W wywiadzie dla *Rossija 24*, 15 czerwca Tokajew jeszcze raz dał do zrozumienia, że Kazachstan będzie przestrzegał polityki

³⁸ М. Добрунов, *Казахстан призвал запретить ядерное оружие из-за конфликта на Украине*, „РБК” 19 VI 2022, <https://www.rbc.ru/politics/19/06/2022/>, inf. 26 VII 2022.

³⁹ Токаев оценил «языковые патрули» в Казахстане, „Газета.Ru” 29 IV 2022, <https://www.gazeta.ru/politics/news/2022/04/29/17656454.shtml>, inf. 26 VII 2022; Ю. Паниев, *op. cit.*

⁴⁰ *И чего мы их спасали, спрашивается?*, „Facebook” 22 II 2022, https://www.facebook.com/margarita.simonyan.5/posts/10159566148362305?_rdc=2&_rdr, inf. 26 VII 2022.

⁴¹ „На Украину гляньте”: Телеведущему из России могут запретить въезд в РК, „NewTimes.kz” 27 IV 2022, <https://newtimes.kz/obshchestvo/148859-na-ukrainu-glyante-televedushemu-iz-rossii-mogut-zapretit-vezd-v-rk>, inf. 26 VII 2022.

⁴² МИД Казахстана исключил запрета въезда в страну Тиграну Кеосаяну, „Interfax” 27 IV 2022, <https://www.interfax.ru/world/838225>, inf. 26 VII 2022.

⁴³ „На Украину гляньте”, *op. cit.*

zachodnich sankcji wobec Rosji, a pomocy władzom Kazachstanu udzielił „ograniczonego kontyngent sił OUBZ, który nie brał udziału w działaniach stabilizujących sytuację i przebywał w Kazachstanie tylko 10 dni i był to gest solidarności ze strony członków organizacji”, jednocześnie dodał, że „nieprawdą jest jakoby, jak wiele osób w Rosji uważa, że to Rosja uratowała Kazachstan i teraz ma on jej wiecznie służyć, kłaniać się w pół i dziękować”, „a on sam nie zamierzał opuszczać kraju”⁴⁴.

Wydawać by się mogło, że pomoc jakiej Kreml udzielił Tokajewowi w styczniu 2022, rozwiąże narastające w stosunkach dwustronnych problemy. Tak się jednak nie stało. Po pierwsze założenie, że pozycja Tokajewa była rzeczywiście zagrożona na skutek protestów społecznych i była wynikiem zakulisowych działań podejmowanych przez rodzinę Nazarabajewa i ekipę Karima Masimowa (kontrolującego tzw. blok siły Kazachstanu do stycznia 2022 r.), była tylko jedną z prób interpretacji styczniowych wydarzeń⁴⁵. Po drugie Tokajew nie zamierzał żyć z poczuciem wdzięczności wobec Rosji, rozpoczynając samodzielne rządy i dźwigać brzemień długu, czego dobitnie dał wyraz w wywiadzie dla rosyjskiej telewizji.

Tak negocjujemy w Rosji...

Tokajew przyjechał do Petersburga i przedstawił stanowisko oficjalnych władz Kazachstanu, Putinowi bowiem – z przyczyn wizerunkowych, zależało na jego obecności, a także by dać mu sposobność budować swojej legitymacji i tym samym pozyskać do współpracy. Nie można było mieć wątpliwości, że tej rangi wydarzenie jest spontaniczne i Putin zostanie czymś zaskoczony. Trudno też było oczekiwać, że wystąpienie Tokajewa „oczyści atmosferę”, która gęstniała w relacjach dwustronnych od momentu wybuchu wojny w Ukrainie.

W trakcie zakulisowych rozmów przedstawiciele rosyjskiego rządu z członkami delegacji zaprzyjaźnionych rządów obszaru poradzieckiego z Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej podczas petersburskiego forum toczyć miały się rozmowy na temat „równoległego importu”, tj. omijania przez Rosję zachodnich sankcji za pośrednictwem państw trzecich. Początkowo, w marcu, władze Kazachstanu w ogóle nie chciały słyszeć o podobnych przedsięwzięciach. Później, „pod wpływem sugestii chińskich towarzyszy otworzyły się na taką możliwość”⁴⁶.

Negocjacje między stronami miały dynamiczny charakter. To, co wydarzyło się w ciągu następnego kilkunastu dni po zakończeniu petersburskiego forum w relacjach rosyjsko-kazachskich w wymiarze gospodarczym, mogłoby się stać kanwą dramatycznego thrilleru politycznego. Zbieżność czasowa między deklaracjami Tokajewa a działaniami rosyjskich instytucji państwowych nie pozostawia wątpliwości co do istnienia pomiędzy nimi bezpośredniej zależności. Dostarcza to argumentów na rzecz tezy, że

⁴⁴ *Интервью Президента Казахстана К.-Ж. Токаева телеканалу “Россия 24”, “Интернет-портал СНГ”* 15 VI 2022, <https://e-cis.info/news/566/101076/>, inf. 26 VII 2022.

⁴⁵ D. T. Kudaibergenova, M. Laruelle, *op. cit.*, s. 13.

⁴⁶ *Новая Искренность*, “Telegram” 17 VI 2022, https://t.me/olen_nn/4643, inf. 26 VII 2022.

Rosja obawiała się prozachodniego zwrotu Kazachstanu i była gotowa „pójść z nim na noże” – podjąć drastyczne kroki, by przeciwstawić się działaniom podejmowanym przez Nur-Sułtan, godzącym w interesy narodowe Rosji. Kreml z jednej strony „obłaskawiał” Tokajewa i zarazem „punktował” go, dając do zrozumienia, że posiada narzędzia dyscyplinujące Kazachstan, jeśli ten nie będzie współpracował.

Wzajemna wymiana ciosów pomiędzy partnerami strategicznymi z Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej nie była przypadkowa i można się domyślać, że w grę wchodziły zarówno polityczna zemsta ze strony Kremla, stanowiąca odpowiedź na deklaracje Tokajewa dotyczące respektowania polityki zachodnich sankcji wobec Rosji i późniejsze słowa w sprawie współpracy energetycznej z Europą, zmagającej się z uzależnieniem od rosyjskich surowców energetycznych, jak i pewnego rodzaju targ dotyczący zaangażowania w proceder „importu równoległego” i udziału Kazachstanu w energetycznej wojnie z Zachodem.

Jeszcze 16 czerwca, a więc dzień po słowach „niewdzięczności” Tokajewa wypowiedzianych w rosyjskiej telewizji Rosja zablokowała tymczasowo (do końca miesiąca) transport kazachskiej ropy z terminala portu w Noworosyjsku. Powodem były miny i torpedy z czasów II wojny światowej, które ujawnił mający tam miejsce w marcu sztorm⁴⁷. 19 czerwca informacja o pełnej blokadzie terminala dostała się do prasy – równocześnie podano, że Kazachstan zablokował z powodu zachodnich sankcji wagony z rosyjskim węglem (w liczbie 1,7 tys.). Następnego dnia informacja o węglu została zdementowana⁴⁸. Sam szlak wodny w Noworosyjsku został jednak zamknięty w celu rozminowania do 15 lipca.

Rosja zablokowała główny szlak komunikacyjny transportu kazachskiej ropy – Konsorcjum Rurociągu Kaspijskiego (KRK) – za jego pośrednictwem Kazachstan dostarczał na Zachód 80% wydobywanej ropy. Większościowy pakiet akcji w konsorcjum ma rosyjski Transnieft (24%). W roku 2021 Kazachstan za pośrednictwem tego kanału wyeksportował 54 miliony ton ropy i wyrobów ropopochodnych z 67,5 milionów. Kazachstan w wyniku blokady terminalu miesięcznie tracił ok. 1,5 miliarda dolarów. Alternatywne szlaki transportu (także z udziałem rosyjskiego Transnieftu) zaspakajałyby jedynie 1/3 wolumenu realizowanego za pośrednictwem KRK⁴⁹.

Tokajew nie poddawał się presji mimo oczywistego szantażu ze strony Rosji, która zapewne oczekiwała współpracy ze strony Tokajewa w przeciwdziałaniu sankcjom i toczącej wojnie energetycznej z Zachodem. 4 lipca w rozmowie telefonicznej z Charles'em Michelem, Przewodniczącym Rady Europejskiej „wyraził zaniepokojenie globalnym zagrożeniem bezpieczeństwa energetycznego” i zadeklarował, że Kazachstan jest gotów użyć swojego potencjału węglowodorów do stabilizacji globalnego i europejskiego ryn-

⁴⁷ Развитие ситуации вокруг Казахстана: что бы не перепутать последовательность событий. Bunin&Co, “Telegram” 20 VI 2022, <https://t.me/BuninCo/3468>, inf. 26 VII 2022.

⁴⁸ Власти Казахстана опровергли блокировку вагонов с углем из России, “РБК”, 20 VI 2022.

⁴⁹ О. Мордюшенко, Е. Черненко, Как-тоКТК. Россия может на месяц остановить прокачку казахстанской нефти, “Коммерсантъ” 06 VII 2022.

ku energii⁵⁰. Jednocześnie „zwrócił się o pomoc w budowie alternatywnych [wobec Rosji – przyp. M.S., M.K.] transkontynentalnych korytarzy transportowych, włączając w to rozwój Transkaspijskiego Międzynarodowego Szlaku Transportowego”⁵¹.

Następnego dnia Primorski Sąd Rejonowy w Noworosyjsku nakazał wstrzymać, na wniosek wicepremiera rosyjskiego rządu Wiktora Abramczenki, pracę konsorcjum na 30 dni na skutek uchybień w dokumentacji dotyczącej Planu likwidacji awaryjnych wycieków ropy⁵². W ciągu kilku dni – 11 lipca – sąd wyższej instancji (Sąd Kraju Krasnodarskiego) zmienił decyzję sądu rejonowego i wstrzymanie prac zastąpił grzywną w wysokości 200 tysięcy rubli (4 tys. dolarów), z tytułu naruszenia standardów bezpieczeństwa ekologicznego⁵³. Co przy dziennych, milionowych obrotach konsorcjum słusznie uznano za kwotę niewygórowaną.

Poczynania Rosji w zakresie logistycznej blokady eksportu kazachskiej ropy zmusiły władze Kazachstanu do gorączkowych prób dywersyfikacji sposobu dostaw surowca na rynek europejski. Choć dyskusja na temat konieczności wyeliminowania Rosji jako pośrednika w handlu z Europą toczyła się w Kazachstanie już wcześniej, to bezprecedensowy akt szantażu ze strony Rosji unaoczniał Nur-Sułtan, że dywersyfikacja odbiorców bez równoczesnej dywersyfikacji szlaków ich transportu czyni podatnym na presję wielkich mocarstw.

Dla Rosji w warunkach wojny energetycznej z Zachodem liczył się każdy sukces, nawet osiągnięty kosztem sojusznika. Ropa z Tengizu transportowana za pośrednictwem KRK stanowiła co prawda tylko 1% globalnego rynku ropy, ale jej specyfikacja była bliska rosyjskiej Urals, co czyniło ją atrakcyjną cenowo alternatywą dla ropy kazachskiej⁵⁴.

Jeśli wierzyć niepotwierdzonym informacjom, że Kazachstan był gotów negocjować z rosyjskim rządem zasady „importu równoległego”, a nawet wbrew publicznie składanym deklaracjom zaangażował się w ten proceder, to został zmuszony wycofać się z niego, kiedy Waszyngton wymienił Kazachstan, obok innych państw, naruszających embargo⁵⁵. 6 lipca Kazachstan opublikował projekt dokumentu, który miał ukró-

⁵⁰ *Kazakhstan ready to help stabilize energy prices on European, global markets – Tokayev*, „Interfax” 04 VII 2022, <https://interfax.com/newsroom/top-stories/80918/>, inf. 26 VII 2022.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² E. Карасюк, „Мы по большому счету всерьез пока еще ничего не начинали”. Хроники госкапитализма, „Republic.ru” 11 VII 2022, https://republic.ru/posts/104398?utm_source=facebook, inf. 26 VII 2022; *О решении Приморского районного суда г. Новороссийска, “Каспийский трубопроводный консорциум”*, <https://www.cpc.ru/RU/press/releases/2022/Pages/20220706.aspx>, inf. 26 VII 2022.

⁵³ *Суд заменил приостановку работы КТК на штраф в 200 000 рублей*, „Ведомости” 11 VII 2022, <https://www.vedomosti.ru/business/news/2022/07/11/930766-krasnodarskii-ktk-shtraf>, inf. 26 VII 2022.

⁵⁴ O. Мордюшенко, E. Черненко, *op. cit.*

⁵⁵ *Fin CEN and the U.S. Department of Commerce’s Bureau of Industry and Security Urge Increased Vigilance for Potential Russian and Belarusian Export Control Evasion Attempts*, The Financial Crimes Enforcement Network and the U.S. Department of Commerce’s Bureau of Industry and Security,

cić dyskusję (i faktyczną możliwość) na temat omijania przez Rosję za pośrednictwem Kazachstanu i innych członków Eurazjatyckiej Unii Gospodarczej embarga na dostawy wybranych rodzajów towarów⁵⁶. Ostatni akord w negocjacjach i zarazem dyskusji na temat pomocy Rosji w konfrontacji gospodarczej z Zachodem wybrzmiał 14 lipca, kiedy Tokajew zlecił kazachskiemu rządowi stworzenie sprzyjających warunków dla relokacji zachodnich przedsiębiorstw opuszczających lub wstrzymujących czasowo działalność w Rosji. Liczba tych podmiotów (ok. 7 tysięcy) była dla Kazachstanu niezwykle atrakcyjna⁵⁷.

„Pekińskie tezy” Tokajewa

Za rzekomym „targiem” między Rosją a Kazachstanem dostrzegano cień wpływów Chin. To Pekin miał próbować nakłaniać Tokajewa do współpracy z Rosją w procederze omijania zachodnich sankcji. Cześć analityków wskazywała także, że „za decyzją o odblokowaniu KRK stały Chiny, którym »nie w smak« była wizja kolejnego wzrostu cen na ropę na rynkach światowych, a cierpliwość Chin wobec machinacji Putina na globalnym rynku energii się wyczerpała”⁵⁸. Z podobnych, anonimowych źródeł płynęła informacja, że wojska OUBZ opuściły tak szybko teren Kazachstanu także „na prośbę” Pekinu⁵⁹.

W trakcie petersburskiego forum temat relacji w trójkącie Rosja–Kazachstan–Chiny powracał parokrotnie. Przede wszystkim słowa Tokajewa korespondowały ze stanowiskiem Chin w odniesieniu do prawa narodów do samostanowienia i zachodnich sankcji wobec Rosji. Podkreślenia wymagają jednak także trzy inne kwestie, które pozwalają przyjąć, że Kazachstan „chowa się” w cieniu Chin, starając się manewrować między Rosją a Zachodem.

1. Asymetria we współpracy gospodarczej między Rosją a Kazachstanem i Chinami a Kazachstanem w wymiarze inwestycji bezpośrednich. Chiny zainwestowały w kazachską gospodarkę trzykrotnie więcej środków niż Rosja. Tokajew dał także do zrozumienia, że Chiny są „wdzięcznym partnerem handlowym” – kupują całą kazachską produkcję (od gazu po czekoladę), bez żadnych ograniczeń.
2. Wykorzystywanie przez liderów Chin i Kazachstanu tej samej retoryki (mieszczącej się nurcie realizmu politycznego) w odniesieniu do obecnego kryzysu

FIN-2022-Alert003, 28 VI 2022, <https://www.fincen.gov/sites/default/files/2022-06/FinCEN%20and%20Bis%20Joint%20Alert%20FINAL.pdf>, inf. 26 VII 2022.

⁵⁶ *Между санкциями и ЕАЭС. Минфин Казахстана обсуждает реализацию запрета на экспорт в Россию*, „Коммерсантъ” 6 VII 2022.

⁵⁷ *Токаев поручил создать условия для релокации западных компаний из России*, „РБК” 14 VII 2022.

⁵⁸ J. Webster, *Not all is well between China and Russia, but Beijing says the “disturbances” have been “thwarted”*, „SupChina” 14 VII 2022, https://supchina.com/2022/07/14/not-all-is-well-between-china-and-russia-but-beijing-says-the-disturbances-have-been-thwarted/?fbclid=IwAR2yeUYFPNOECS02C-s6jHY6u2brXYlnU6x9MW40n_cxml1Pw8Uhi8MN0, inf. 26 VII 2022.

⁵⁹ A. Кох, *Путину прислали “черную метку”*, „Obozrevatel” 19 VI 2022, <https://www.obozrevatel.com/politics-news/putinu-prislali-chernuyu-metku.htm>, inf. 26 VII 2022.

w stosunkach międzynarodowych (kryzys to zarówno zagrożenie, jak i okazja) – Tokajew wskazał, że podobnie jak Chiny, Kazachstan dostrzega w obecnej sytuacji zarówno zagrożenie, jak i szansę rozwoju, która wymaga jednak pragmatycznego podejścia do problemu.

3. Samoizolacja czy też tzw. zastępstwo importu (jak przyjęto eufemistycznie określać w Rosji konieczność radzenia sobie z deficytem zachodnich technologii) jest z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego Kazachstanu szkodliwa. Tokajew podobnie jak Przewodniczący Xi kwestionował zasadność polityki gospodarczej Moskwy i obawiał się skutków sankcji drugiego stopnia, które pociągnęłyby za sobą współpracę z Rosją w wybranych obszarach. Kazachstan, zdaniem Tokajewa: „Miał jednak wcześniejsze zobowiązania wobec Federacji Rosyjskiej wynikające z zawartych porozumień. Co więcej geografia i historia determinują konieczność dalszej współpracy dwustronnej”⁶⁰. Putin uznał natomiast za stosowne zauważyć, że rozumie, iż Chiny kierują się w polityce międzynarodowej przede wszystkim interesami narodowymi i wie, że nie będą zawsze akompaniować/towarzyszyć Rosji, a on sam nawet nie oczekuje tego od nich⁶¹.

„Pekińskie tezy” Tokajewa nie były odosobnionym przypadkiem, kiedy przedstawiciele władz kazachskich afirmowali rolę Chin w trakcie toczącego się konfliktu w Ukrainie – uznawali ją za pożądany punkt odniesienia i zarazem podkreślali znaczenie Pekinu z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego Kazachstanu. Wynikało to z „realistycznego” oglądu sytuacji międzynarodowej i wyobrażeń na temat dostępnego korytarza działań Kazachstanu. Tokajew w pierwszą zagraniczną podróż po przejściu pełni władzy w Kazachstanie udał się do Pekinu, nie do Rosji, której przecież (nie) zawdzięczał ratunku, zawdzięczał natomiast Przewodniczącemu Xi zaproszenie do udziału w obradach BRICS+⁶².

W pierwszych miesiącach wojny Sulejmanow w cytowanym wywiadzie dla EURACTIV przedstawił „widzenie” nowych władz Kazachstanu układu sił między Rosją a Chinami. I nie była to wizja optymistyczna dla Rosji. Szef administracji Tokajewa nie pozostawił złudzeń co do tego, że Rosja musi się zwrócić w stronę Chin, a te wykorzystają słabość Rosji na swoją korzyść, uzależnią się bowiem od jednego partnera, głównie w wymiarze technologicznym⁶³.

Wywiad ambasadora Kazachstanu w Chinach dla dziennika „Global Times” z 20 czerwca brzmiał niemal jak „wyznanie wiary” pod adresem Pekinu. Szahrat Nuryzew rozplęwał się w zachwytach nad perfekcyjnie rozwijającym się „partnerstwem strategicznym między Kazachstanem i Chinami, które stanowi wzór relacji międzypaństwowych, dysponujący takim potencjałem stabilności, który zniesie każde wyzwania”

⁶⁰ Пленарное заседание..., *op. cit.*,

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² Токаев принял приглашение Си Цзиньпина участвовать в переговорах в формате БРИКС+, “Zonakz.net” 20 VI 2022, <https://zonakz.net/2022/06/20/tokaev-prinyal-priglasenie-si-czinpina-uchastvovat-v-peregovorax-v-formate-briks/>, inf. 26 VII 2022.

⁶³ G. Gotev, *op. cit.*

tym bardziej że „między naszymi państwami nie ma nierozwiązanych kwestii, żadnych politycznych nieporozumień”⁶⁴. Co silnie kontrastuje ze słowami rosyjskiego ambasadora w Kazachstanie długo wyliczającego punkty sporne w relacjach dwustronnych. Godne odnotowania było również podkreślenie ścisłej współpracy Chin i Kazachstanu w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy i porozumienia w zwalczaniu terroryzmu, separatyzmu i ekstremizmu, a także wzmacnianie współpracy gospodarczej w obrębie Inicjatywy Pasa i Szlaku w obliczu niepewności dotyczącej ciągłości globalnych łańcuchów dostaw⁶⁵.

W świetle pogłębiającego się napięcia pomiędzy Rosją i Kazachstanem od momentu wybuchu wojny rosyjsko-ukraińskiej Pekin zachowuje milczenie. Wysyła jednak wiele sygnałów, które w połączeniu z nieoficjalnymi informacjami dają obraz Chin próbujących odgrywać rolę arbitra w przybierającym niepokojący wymiar „targu” rosyjsko-kazachskim. Nie sposób jednak oprzeć się wrażeniu, że są stronnice i troszczą się przede wszystkim o państwa regionu, w tym Kazachstan, które stanowią surowcowe zaplecze chińskiej gospodarki.

Hipotetyczna destabilizacja sytuacji społeczno-gospodarczej Kazachstanu, dopiero co „wychodzącego na prostą” po „krwawym styczniu”, na skutek utrzymującej presji negocjacyjnej Rosji w sprawie statusu Kazachstanu w konfrontacji Rosja–Zachód, widmo demokratyzacji Kazachstanu i uwolnienia negatywnych emocji wobec Chin w kontekście losu społeczności Ujguri, gdzie mieszka wielu etnicznych Kazachów, jest ostatnią rzeczą, jakiej życzyłby sobie Pekin. Stąd też gorące zapewnienia o poparciu Chin dla programu Tokajewa „Nowy Kazachstan” i gratulacje z powodu udanego referendum konstytucyjnego⁶⁶.

W świetle toczącego się konfliktu zbrojnego w Europie Wschodniej rola Azji Centralnej i Kazachstanu wyraźnie wzrosła, wskutek trudności infrastrukturalnych, jakie napotykać chińscy eksporterzy w wymianie towarowej z Unią Europejską. Szlak kolejowy przez Rosję na skutek jego bojkotu przez wielu operatorów kontenerowych, jak Maersk, czy obawy przed aresztem towarów powodują, że zarówno europejczy, jak i chińscy przedsiębiorcy szukają alternatywnych dróg transportu⁶⁷. Dane opublikowane przez administrację kazachskiego portu Aktau będącego kluczowym węzłem Transkaspjskiego Międzynarodowego Szlaku Transportowego (Korytarza Środkowego) wskazywały, że od lutego do kwietnia 2022 liczba przewiezionych towarów wzrosła

⁶⁴ S. Haoran, *Central Asia–China cooperation crucial to regional security and development: ambassador. Good neighbors*, „Global Times” 20 VI 2022.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Kazakh President Kassym-Jomart Tokayev Meets with Wang Yi*, Ministry of Foreign Affairs, the People’s Republic of China, 06–08 VI 2022, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wshd_665389/202206/t20220608_10700214.html, inf. 26 VII 2022.

⁶⁷ K. Wong, *Ukraine war casts shadow over China’s belt and road ties with Russia-led Eurasian trade bloc*, “South China Morning Post” 11 VI 2022.

dwukrotnie w stosunku do roku 2021 – prognozy wskazywały, że do końca roku wzrost ten miał być sześciokrotny⁶⁸.

Dwudniowa wizyta Wang Yi w dniach 6–8 czerwca 2022 na trzecim szczycie ministrów spraw zagranicznych Chin i państw Azji Centralnych (C+C5) doczekała się odnotowania ze względu na zapowiedź wizyty Przewodniczącego Xi jesienią tego roku w Azji Centralnej i komunikat chińskiego MSZ ze spotkania Wang Yi z Tokajewem. Na nim została wyłożona chińska wizja tego, jak ma postępować region (w tym także Kazachstan) w świetle przeciągającej się wojny w Ukrainie: „W obliczu obecnej sytuacji region ma się mieć na baczności i przeciwdziałać siłom zewnętrznym próbującym wciągnąć państwa regionu do konfrontacji głównych potęg i zmuszającym je do opowiedzenia się po którejs z stron. Chiny nigdy nie realizowały geopolitycznych interesów w Azji Centralnej i nigdy nie pozwolą, by siły spoza regionu prowokowały kłopoty w regionie”⁶⁹. Wydarzenie to poprzedziła inna, kwietniowa wizyta chińskiego ministra obrony generała Wei Fenghe, która choć przeszła niemal bez echa, niosła ze sobą ten sam przekaz – Chiny brały na siebie odpowiedzialność za stabilność Kazachstanu i całego regionu, nie tylko w obliczu „kolorowych rewolucji”, za którymi, jak można się domyślać, stoją Stany Zjednoczone Ameryki, ale także w świetle „mieszania się wielkich mocarstw w sprawę Azji Centralnej i naruszania bezpieczeństwa Azji Centralnej”⁷⁰.

Podsumowanie

Wystąpienie Tokajewa na petersburskim forum stanowiło tylko jeden z (ważniejszych) epizodów procesu kształtowania się nowego formatu relacji dwustronnych pomiędzy Rosją i Kazachstanem po styczniu 2022 roku. Towarzyszyło im wyraźne napięcie i niepewność co do ich ostatecznego kształtu.

Stawką były społeczna legitymacja Tokajewa, bazująca na tempie rozwoju społeczno-gospodarczego Kazachstanu – od którego zależała szansa powodzenia proponowanej przez niego sanacji państwa („Nowy Kazachstan”) i w mniejszym stopniu stosunku Kazachów do wojny w Ukrainie.

W szerszej perspektywie decydował się status Kazachstanu w regionie Azji Centralnej i zapewne także jakości rosyjsko-chińskiego partnerstwa strategicznego, bowiem Tokajew zajął stanowisko tożsame z pozycją Pekinu niezmiennie deklarującym „prorosyjską neutralność” w konflikcie Rosji i Ukrainy.

Z całą pewnością rosyjska napaść na Ukrainę spowodowała zmianę polityki Rosji wobec Kazachstanu i szerzej Azji Centralnej. Priorytety czasu wojny i konfrontacji

⁶⁸ A. Assaniyaz, *Kazakhstan Doubles Traffic Volume Through Caspian Sea*, „The Astana Times” 03 VI 2022.

⁶⁹ *Kazakh President...*, *op. cit.*

⁷⁰ *Kazakh president, Chinese defense minister agree to strengthen military cooperation*, Ministry of National Defense of the People's Republic of China, 26 IV 2022, http://eng.mod.gov.cn/news/2022-04/26/content_4909810.htm, inf. 26 VII 2022; В. Панфилова, *Пекин опасается региональной дестабилизации. Китайский генерал зондирует Центральную Азию*, „Независимая Газета” 27 IV 2022.

z Zachodem spowodowały, że Moskwa wyłamała się z sieci koncepcji *omni-enmeshmentu*. Stabilność regionu przestała mieć dla niej jakiegokolwiek znaczenie. Kazachstan miał podporządkować się oczekiwaniom Rosji. Nietrudno się domyślić, że Rosja oczekiwała od Kazachstanu udziału w procederze „równoległego importu”, jak i nieuczestnictwa po stronie Zachodu w konfrontacji energetycznej z nią.

Tokajew starał się realizować politykę zgodną z interesami Kazachstanu, tj. współpracy gospodarczej z Zachodem, szanować zobowiązania wobec Rosji i przestrzegać oficjalnej linii politycznej Chin wobec wojny w Ukrainie – trzymać się z daleka od rosyjskiej awantury, która może ściągnąć na Kazachstan sankcje drugiego stopnia i narażać na szwank chińskie interesy.

Kreml podejmował wiele działań, które można określić mianem zaproszenia do „targu”, z jednej strony pojawiały się zachęty, ukłony w stronę Tokajewa (możliwość udziału w petersburskim forum i wygłoszenia swoich racji, sprzyjających budowie wizerunku polityka odważnego i samodzielnego), z drugiej zaś rozpętała się kampania nienawiści, oszczerstw wobec Kazachstanu, zarzutów o zdradę i niewdzięczność ze strony Tokajewa, a także infrastrukturalnego sabotażu kanałów transportu kazachskiej ropy. Kazachska koncepcja *omni-enmeshmentu* uległa erozji nie tylko na skutek bezprecedensowych działań Moskwy (demolujących istniejący porządek stosunków międzynarodowych), kierującej się wyłącznie swoimi interesami, w tym żądzą zemsty na Zachodzie, ale także zaniedbań, których dopuścił się jeszcze Nazarbajew, w zakresie braku dywersyfikacji kanałów dostaw kazachskiej ropy na rynek europejski.

Chiny w tym „trudnym okresie” dla obu stron pełniły rolę arbitra – starając się utrzymać stabilność wewnętrzną Kazachstanu, zagrożoną działaniami Kremla, a jednocześnie nakłonić Kazachstan do współpracy z Rosją. Tokajew miał świadomość znaczenia Kazachstanu dla Chin i nie zawahał się użyć autorytetu Chin, by dać do zrozumienia Kremlowi, że przyjaźń z Rosją ma swoje ograniczenia, a polityka wielowektorowości może ustąpić podporządkowaniu interesom jednego z mocarstw (Chinom), jeśli poczynania drugiego (Rosji) stawiają pod znakiem zapytania stabilność i rozwój społeczno-gospodarczy Kazachstanu. Chiny ze swej strony zaczęły wysyłać sygnały świadczące o gotowości do wzięcia pełnej odpowiedzialności za bezpieczeństwo i stabilność regionu. Tym bardziej że Rosja zdemolowała wraz z dotychczasowym porządkiem międzynarodowym swój potencjał państwa tranzytowego w ramach inicjatywy Pasa i Szlaku i zaczęła zagrażać innym państwom stanowiącym jego część, a położonym w regionie Azji Centralnej. Nie musi to jednak oznaczać pogorszenia relacji między Moskwą a Chinami, jako że te ostatnie nie chcą osłabiać swojego partnera strategicznego, skutecznie wiążącego uwagę i zasoby w Europie Wschodniej, licząc przy tym, że dalsza współpraca z Rosją będzie układać się na warunkach jeszcze bardziej sprzyjających interesom Pekinu.

Streszczenie: Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie, jak zmieniły się relacje pomiędzy Kazachstanem a dwoma kluczowymi mocarstwami Rosją i Chinami zaangażowanymi w politykę regionu Azji Centralnej w świetle rosyjskiej agresji przeciwko Ukrainie.

Punktem wyjścia do dyskusji na temat złożonych relacji w trójkącie Rosja–Kazachstan–Chiny jest wystąpienie Kassym-Żomart Tokajewa podczas Międzynarodowego Forum Ekonomicznego w Petersburgu w czerwcu 2022 r. Wywołało ono lawinę komentarzy wskazujących, że Kazachstan w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej, obaw przed sankcjami ze strony Zachodu i w trosce o stabilny rozwój społeczno-gospodarczy napędzany dochodami ze sprzedaży surowców naturalnych nie jest gotów do wspierania Rosji w konfrontacji z Zachodem. Zdecydowanie zamierza natomiast podążać ścieżką chińską, upatrując w Pekinie wpływowego patrona, który powstrzyma Moskwę przed agresywnymi działaniami wobec Kazachstanu.

Podstawę teoretyczną artykułu stanowi koncepcja *omni-enmeshment* (wszechwplątania). W literaturze przedmiotu przyjmuje się twierdzenie, że jej realizacja zapewniła Kazachstanowi stabilność, bezpieczeństwo i ciągłość istnienia reżimu politycznego związanego z osobą Nursułtana Nazarbajewa. Autorzy zakładają, że koncepcja ta mogła być urzeczywistniana tak długo, jak zaangażowane w regionie mocarstwa utrzymywały równowagę w stosunkach wzajemnych. Wojna z Ukrainą i konfrontacja z Zachodem sprawiły, że Rosja zburzyła kazachski model porządku międzynarodowego w regionie. Może podejmować agresywne działania wobec Kazachstanu, ten bowiem niedostatecznie zadbał o bezpieczeństwo infrastrukturalne swoich powiązań energetycznych z Zachodem.

Kazachstan przez wiele lat unikał zobowiązań klientelistycznych wobec któregoś z mocarstwa, jednak w obliczu działań Rosji wyraźnie skłania się w stronę poszukiwania protekcji ze strony Chin, które gotowe są przyjąć brzemień odpowiedzialności za bezpieczeństwo regionu, w trosce o bezpieczeństwo i powodzenie realizacji Inicjatywy Pasa i Szlaku.

Słowa kluczowe: Kazachstan, Rosja, Chiny, Azja Centralna, *omni-enmeshment*

Kassym-Jomart Tokayev's St. Petersburg speech: conditions, content and consequences from the point of view of relations in the Triangle Russia–Kazakhstan–China

Abstract: The aim of the article is to answer the question of how relations between Kazakhstan and the two key superpowers – Russia and China – involved in the policy of the Central Asian region have changed in the light of Russian aggression against Ukraine.

The starting point for the discussion on the complex relations in the Russia-Kazakhstan-China triangle is the speech of Kassym-Jomart Tokayev at the International Economic Forum in St. Petersburg in June 2022. It triggered an avalanche of comments indicating that Kazakhstan, in the conditions of the Russian-Ukrainian war, fears of sanctions from the West and concern for stable socio-economic development driven by revenues from the sale of natural resources, is not ready to support Russia in its confrontation with the West. On the other hand, it intends to follow the Chinese path, seeing Beijing as an influential patron who will stop Moscow from aggressive actions against Kazakhstan.

The theoretical basis of the article is the concept of *omni-enmeshment*. In the literature on the subject, it is assumed that its implementation provided Kazakhstan with stability, security and continuity of

the existence of the political regime associated with the person of Nursultan Nazarbayev. The authors assume that this concept could have been realized as long as the powers involved in the region maintained a balance in mutual relations. The war with Ukraine and the confrontation with the West caused Russia to deliberately destroy the Kazakh model of international order in the region. It may take aggressive actions against Kazakhstan because it has not sufficiently taken care of the infrastructural security of its energy links with the West.

For many years, Kazakhstan has avoided clientelist obligations towards one of the superpowers, but facing Russia's actions, it is clearly inclined to seek protection from China, which is ready to accept the burden of responsibility for the security of the region, in the interest of the security and success of the Belt and Road Initiative.

Keywords: Kazakhstan, Russia, China, Central Asia, *omni-enmeshment*

Bibliografia

Piśmiennictwo

Diener A.C., *Assessing potential Russian irredentism and separatism in Kazakhstan's northern oblasts*, "Eurasian Geography and Economics" 2015, Vol. 56, Issue 5.

DOI: <https://doi.org/10.1080/15387216.2015.1103660>.

Goh E., *Great Powers and Hierarchical Order in Southeast Asia: Analyzing Regional Security Strategies*, "International Security", Vol. 32, No. 3, Winter, 2007/2008.

DOI: <https://doi.org/10.1162/isec.2008.32.3.113>.

Kudaibergenova D. T., Laruelle M., *Making sense of the January 2022 protests in Kazakhstan: failing legitimacy, culture of protests, and elite readjustments*, "Post-Soviet Affairs" 2022,

DOI: <https://doi.org/10.1080/1060586X.2022.2077060>.

Laurelle M., *Why No Kazakh Novorossiya? Kazakhstan's Russian Minority in a Post-Crimea World*, "Problems of Post-Communism" 2018, vol. 65, no. 1,

DOI: <https://doi.org/10.1080/10758216.2016.1220257>.

Vanderhill R., Joireman S. F., Tulepbayeva R., *Between the bear and the dragon: multivectorism in Kazakhstan as a model strategy for secondary powers*, "International Affairs" 2020, Vol. 96, Issue 4.

DOI: <https://doi.org/10.1093/ia/iiaa061>.

Artykuły prasowe

Assaniyaz A., *Kazakhstan Doubles Traffic Volume Through Caspian Sea*, "The Astana Times" 03 VI 2022.

Haoran S., *Central Asia-China cooperation crucial to regional security and development: ambassador. Good neighbors*, "Global Times" 20 VI 2022.

Mieжду санкциями и JEAES. Minfin Kazachstana obsuzhdajet riezalizaciju zaprieta na eksport w Rossiju, "Kommiersant" VII 2022.

Panfiłowa W., *Piekin opasajetsia riezionalnoj diestabilizacji. Kitajskij gienierał zondirujet Centralnuju Aziju*, "Niezawisimaja Gazieta" 27 IV 2022.

Panijew Ju., *Nacyonalisty i rusofoby u Tokajewa nie przzywutsia. Posoł Rossii w Kazachstanie Aleksiej Borodawkin uwierien, czto janwarskij krizis staniet dla riezpubliki katalizatorom riezform*, "Niezawisimaja Gazieta" 07 II 2022.

- Tokajew poruczył sozdat usłowija dla rielokacyi zapadnych kompanij iz Rossii*, „RBK”, 14 VII 2022.
- Tokayev K.-J., *Turbulence Across Eurasia Will Not Slow Kazakhstan's Progress*, „National Interest” 4 IV 2022.
- W Gosdumie podwiegli kritike Tokajewa posle jego słow o niepriznaniu DNR i ŁNR*, „Niezawisimaja Gazeta” 18 VI 2022.
- Własti Kazachstana oprowiergli blokirowku wagonow s uglem Rossii*, „RBK” 20 VI 2022.
- Wong K., *Ukraine war casts shadow over China's belt and road ties with Russia-led Eurasian trade bloc*, „South China Morning Post” 11 IV 2022.

Netografia

- <http://eng.kremlin.ru/>
<http://eng.mod.gov.cn/>
<https://e-cis.info/>
<https://govoritmoskva.ru/>
<https://interfax.com/>
<https://kaztag.kz/>
<https://newtimes.kz/>
<https://qazweek.kz/ru/>
<https://republic.ru/>
<https://re-russia.org/>
<https://rus.azattyq.org/>
<https://supchina.com/>
<https://t.me/>
<https://theins.ru/>
<https://www.bloomberg.com/>
<https://www.caravan.kz/>
<https://www.cpc.ru/>
<https://www.euractiv.com/>
<https://www.facebook.com/>
<https://www.fincen.gov/>
<https://www.fmprc.gov.cn/>
<https://www.gazeta.ru/>
<https://www.interfax.ru/>
<https://www.kommersant.ru/>
<https://www.obozrevatel.com/>
<https://www.rbc.ru/>
<https://www.unian.info/>
<https://www.vedomosti.ru/>
<https://www.youtube.com/>
<https://zonakz.net/>